

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА БАТЬКІВ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

Юлія ПАВЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Віталіна КОСТЕНКО,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Представлено результати теоретичного дослідження проблеми формування педагогічної культури батьків молодших школярів. Висвітлюється сутність поняття «педагогічна культура батьків» й при цьому підкреслюється значення розвиненої педагогічної культури батьків у становленні особистості молодшого школяра.

Ключові слова: сім'я, родина, родинна педагогіка, педагогічна культура, початкова освіта, співпраця сім'ї і школи.

The results of a theoretical study of the problem of the formation of the pedagogical culture of parents of junior high school students are presented; the essence and features of this process in the interaction between family and school are revealed. Based on the analysis of scientific works, it was found that the problem of the pedagogical culture of parents was the subject of research by both foreign and domestic scientists. Researchers of different branches of science in different historical periods of the development of society note the relevance of the given problem in the theory and practice of education. Currently, the pedagogical culture of parents is considered as a complex social characteristic of an individual, which is an indicator of the level of his spiritual, moral, intellectual development, his knowledge, skills, significant qualities necessary for successfully solving the tasks of raising and developing a child.

The essence of the concept of "pedagogical culture of parents" is highlighted, and at the same time, the importance of the developed

pedagogical culture of parents in the formation of the personality of a younger schoolboy is emphasized.

Key words: family, family, family pedagogy, pedagogical culture, primary education, cooperation between family and school.

PEDAGOGICAL CULTURE OF PARENTS: ESSENTIAL ASPECT

Yulia PAVLENKO, Vitalina KOSTENKO

Соціально-економічні і культурно-освітні процеси, які відбуваються в Україні, формують нові відносини між сім'єю і школою. Батьки все частіше стають суб'єктами освітнього простору, замовниками «освітніх послуг», беруть активну участь у визначенні основних пріоритетів навчання і виховання особистості, що зростає. Узгодження виховних впливів, спільної діяльності сім'ї і школи як провідних інституцій соціалізації особистості та подолання притаманних сучасному соціуму вад зумовлює потребу в педагогічно грамотних батьках, здатних до реалізації завдань освіти й виховання.

Робота з батьками один з основних розділів виховної роботи школи. Вирішення завдань виховної роботи здійснюється за різноманітними напрямками виховання.

Єдність сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку та виховання школяра.

Теоретичне осмислення і методичне вирішення проблеми формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи безумовно сприятиме входженню дитини в суспільство, конструктивній спрямованості процесу накопичення нею соціального досвіду й формуванню ціннісних настановлень.

Значущість залучення батьків до освітнього процесу, партнерської взаємодії сім'ї і школи на сучасному етапі освітніх перетворень актуалізовано в низці нормативних документів, серед яких: закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства», Концепція «Нова українська школа»; Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, а також в міжнародних документах – Конвенції ООН про права дитини, Європейській конвенції про здійснення прав дітей, «Гаазькій Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується,

визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей» та ін.

Пропри наявну значну кількість наукових праць і належне розроблення ученими різних аспектів проблем, дотичних до досліджуваної, цілісне виконання завдань формування педагогічної культури батьків молодших школярів висвітлено побіжно.

Науковий аналіз результатів теоретичних і практичних напрацювань учених з досліджуваної проблеми та її актуальність зумовили необхідність розв'язання низки суперечностей між:

- зростанням ролі сім'ї у процесі соціалізації та розвитку молодшого школяра і недостатнім рівнем сформованості педагогічної культури сучасних батьків;

- потребою узгодження виховних впливів сім'ї та школи у вихованні молодших школярів та сучасним станом застосування інноваційних технологій формування педагогічної культури батьків у взаємодії сім'ї і школи;

- наявним суттєвим досвідом взаємодії сім'ї і школи та неготовністю вчителя до налагодження сімейно-шкільної співпраці в умовах сучасної початкової освіти.

Відтак, виникає потреба в розкритті сутності поняття «педагогічна культура батьків» та встановленні залежності між рівнем розвитку педагогічної культури батьків і ефективністю становлення особистості молодшого школяра, що і є метою цієї публікації.

Основна ідея, що закріплена Конвенцією ООН про права дитини, документу, який проголошує права дитини на проживання в родині, полягає в тому, що сім'я – це соціальне середовище для повноцінного життя і розвитку кожної особистості [3].

У молодшому шкільному віці саме родина займає чільне місце серед факторів, які сприяють залученню дитини до соціокультурних цінностей, до виконання суспільних ролей, становлення соціально зрілої і компетентної особистості.

У родині закладається приклад міжособистісної взаємодії, однак, як справедливо зазначає Л. Маценко, сучасне українське суспільство, на жаль, продовжує втрачати ті цінності, норми, ідеали, які традиційно були в основі сім'ї, що призвело до розриву між батьками і дітьми, різкого зниження рівня психологічного здоров'я українського суспільства. Окрім того, у зв'язку зі зміною сімейних цінностей перше місце займають потреби й цінності

низького рівня (харчування, одяг), а життєдіяльність сім'ї зводиться до елементарного фізичного виживання [4, с. 6].

Основоположні засади формування педагогічної культури батьків як важливої умови взаємодії школи і сім'ї окреслено в працях зарубіжних та вітчизняних учених (А. І. Антонов, Дж. Байярд, В. В. Безлюдна, О. І. Безлюдний, І. Д. Бех, Т. Гордон, К. В. Десятник, О. М. Добощ, О. М. Докукіна, О. М. Коберник, Я. А. Коменский, І. С. Кон, В. Г. Кузь, В. М. Оржеховська, І. Г. Песталоцці, І. Л. Сіданіч, С. М. Соловейчик, М. Г. Стельмахович, У. В. Шостак, М. Ф. Юрій та ін.).

Питання сімейного виховання та взаємодії суспільного і сімейного виховання широко представлені в педагогічній спадщині видатних учених – Ш. Амонашвілі, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Зокрема, В. Сухомлинський вважав, що успішна виховна робота в родині абсолютно немислима без системи педагогічної освіти, підвищення педагогічної культури батьків, яка є важливою складовою загальної культури людини [6].

Сучасні українські дослідники також активно вивчають теоретичні й практичні аспекти формування педагогічної культури батьків, їх просвіти та самоосвіти (О. Бондаревська, Т. Волікова, М. Демидова, Л. Ковальчук, Т. Кочубей, Л. Маценко, Т. Панфілова, Н. Стаднік, О. Тихонова та ін. Провідною думкою в дослідженнях науковців є положення про те, що якість виховання молодшого школяра у родині безпосередньо залежить від рівня розвитку педагогічної культури батьків.

У педагогічному словнику С. У. Гончаренка поняття «культура» (від лат. *cultura* – виховання, освіта, розвиток) трактовано як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини та утілюються в результатах продуктивної діяльності [1, с. 23].

У педагогічній літературі вперше поняття «педагогічна культура» розкрито у працях В. О. Сухомлинського, який тлумачив її як особливу здатність вихователя бути прихильним до дітей, володіти не лише психолого- педагогічними знаннями й уміннями, а й «багатим джерелом почуттів» [6].

Н. Стаднік зазначає, що педагогічна культура батьків є складником загальної культури особистості, яка відображається в накопиченому попередніми поколіннями досвіді виховання дітей у

сім'ї і виявляється в ставленні до дитини, оцінюванні поведінки дитини, реальній діяльності і спілкуванні з нею [5].

У розумінні Т. Дмитрука, психолого-педагогічна культура батьків – це осмислений, а іноді й неусвідомлений досвід власного дитинства, результат освіти, самоосвіти, психологічного розвитку особистості. Особливо вона актуалізується з народженням дитини, яка своєю появою на світ, своїми кроками у світ і по життю стимулює бурхливий розвиток психолого-педагогічної культури батьків. Нерідко батьки виходять у своєму розвитку на необхідний рівень психолого-педагогічної культури тоді, коли їхні діти стали дорослими, осмислюючи власні промахи, помилки, нереалізовані можливості. Це ще раз підтверджує важливість ролі дідусів і бабусь у спрямуванні процесу виховання дітей у сім'ї, накладає особливу відповідальність на працівників дитячих дошкільних закладів за роботу з батьками дітей стосовно збагачення педагогічних знань, підвищення психолого-педагогічної культури [2].

Здійснюючи структурний аналіз педагогічної культури батьків, за основу візьмемо основні тлумачення понять «структура» і «компонент». Так, під «структурою» (лат. *structura*) розуміють: «взаєморозміщення та взаємозв'язок частин цілого; побудову; устрій; організацію». Тобто, під структурою розуміємо взаємопов'язані елементи які корелюють між собою і утворюють своєрідну єдність, цілісність.

Учені (Л. К. Адамова, О. В. Антипова, Л. В. Канішевською А. Т. Кокоєва, О. С. Нестерова, Т. В. Лодкіна, Т. Г. Цуркан, С. Л. Щербакова) розглядають різні структури педагогічної культури батьків. Найбільш повною, на нашу думку, є така, що містить чотири основні компоненти: ціннісний, когнітивний, емоційний та поведінковий (рис 1.1).

Ціннісний підхід в умовах сьогодення слугує методологічною основою сучасного виховання, оскільки орієнтує на пізнання, сприйняття та орієнтацію на систему цінностей, зокрема валеологічних, особистісних, сімейних, громадянських, національних, загальнолюдських. Ці ціннісні орієнтації і визначають змістову складову виховного процесу.

Т. Г. Цуркан слушно зауважує, що сучасним батькам необхідно зрозуміти, що традиційний процес передачі базових цінностей від покоління до покоління має бути зміненим з авторитарної домінанти на співпрацю, оскільки для життєвого

успіху сьогодні потрібні соціальна мобільність, автономність, позитивне сприйняття навколишнього світу, здатність знаходити вихід зі стресових ситуацій, емоційну стійкість, своє «Я» в постійно змінних обставинах, що можливе лише за умови позитивного ставлення людини до навколишнього світу, інших людей, самого себе [8].

Рис 1.1 Структура педагогічної культури батьків

Когнітивний компонент педагогічної культури батьків передбачає педагогічну освіченість батька та матері в питаннях виховання дитини, а також: педагогічну грамотність, начитаність, виховні сили, здібності, моральний розвиток батьків, їх педагогічні уміння та навички, педагогічну свідомість і упевненість.

Значна увага когнітивному компоненту батьківської культури приділена В. О. Сухомлинським. У книзі «Батьківська педагогіка» він прямо вказує на важливість підготовки дівчат і юнаків на заняттях у школі до майбутнього сімейного життя. «Життя вимагає того, – пише він, – щоб для юнаків та дівчат у старших класах середньої школи був введений курс про культуру взаємин у сім'ї, про брак, народження та виховання дітей» [6].

Емоційний компонент простежується через емоційне переживання батьківства, що дозволяє батькові та матері переживати народження і зростання дитини як найбільшу містерію любові та творчості. Він не тільки становить основу взаємин дітей і батьків у родині, а й визначає здатність і готовність до соціальної взаємодії.

Поведінковий компонент педагогічної культури батьків містить: способи і прийоми спілкування батьків з дітьми в ході виховного впливу та стиль взаємодії матері і батька з дитиною.

Виокремлені компоненти педагогічної культури батьків продукуються і змінюються на кожному етапі розвитку сім'ї, проте найбільш значущих змін зазнають у період навчання дитини у школі. Злагожденість і організованість сімейно-шкільної взаємодії має визначальний вплив на формування педагогічної культури батьків молодших школярів. У зв'язку з цим виняткового значення набуває проблема взаємодії сім'ї і школи.

На нашу думку, забезпечення батьків компетенціями з педагогіки і психології так само важливо як, наприклад, знання основ фізіології і гігієни дитини. Адже педагогічна культура – це базис готовності застосовувати навички вихователя у процесі взаємодії з дитиною у процесі сімейної життєдіяльності.

Ключовим параметром який визначає рівень педагогічної культури батьків є тип ставлення батьків до дитини. Це ставлення виражається в ступені емоційної близькості з дитиною, рівнем розуміння потреб та настроїв дитини, насамперед, це:

- довіра до дитини;
- готовність прийняття дитини такою, як вона є;
- наявність емоційної підтримки у родині;
- позитивна оцінка дитини.

Процес виховання і розвитку дитини в родині – це творча діяльність, творення, «творіння» майбутньої особистості, перетворення інших і самоперетворення. Це забезпечує основу для самореалізації особистості і визначається ціннісними орієнтаціями людини.

К. Ушинський писав: «Мистецтво виховання має особливість, що майже всім здається справою зрозумілою і знайомою, а іншим навіть і легкою – і тим зрозуміліше і легше здається воно, чим менше людина з ним ознайомена теоретично та практично. Майже всі визнають, що виховання вимагає терпіння, деякі думають, що для цього потрібні вроджена здатність і вміння, тобто навички, але деякі прийшли до переконання, що крім терпіння, вродженої здібності та навички необхідні ще і знання» [7].

На основі аналізу педагогічної літератури та педагогічних спостережень в реальному педагогічному середовищі школи вдалось умовно виділити три групи батьків, що відповідають трьом

рівням сформованості педагогічної культури. Їх характеристика включає такі показники:

- наявність і якість психолого-педагогічних знань, їх глибина, повнота і усвідомленість;
- ступінь сформованості вмінь та навичок;
- ціннісне ставлення до дитини;
- стабільність зацікавленості вихованням в цілому.

Складний за структурою та динамічний характер педагогічної культури батьків зумовлює необхідність дотримання у процесі її формування таких вимог:

- цілісного підходу до вибору сукупності засобів, що забезпечують формування всіх компонентів педагогічної культури;
- урахування рівнів педагогічної підготовленості батьків і їх індивідуальних особливостей;
- досягнення наступності в поповненні знань і тісного їх взаємозв'язку з особистою практикою виховання дітей кожного з молодих батьків.

У сенсі своєї психолого-педагогічної освіти батьки мають побачити можливості розвитку спілкування і спільної діяльності з дитиною, зробити свою педагогічну позицію більш адекватною, гнучкою, прогностичною.

Надзвичайно важливо, щоб стосунки батьків і педагогів вибудовувалися на партнерських засадах, оскільки успішно виховувати дітей можуть лише люди, які поважають себе. Це вимагає від педагогів поваги до батьків і створення умов, за яких вони зможуть найплідніше виявити свої позитивні якості та здібності, звільнитися від хибних поглядів щодо виховання своєї дитини. Саме за таких умов педагог зможе пробудити у батьків інтерес до самопізнання і самовиховання та забезпечення особистісного зростання власної дитини.

Отже, психологічно-педагогічна культура батьків – це багаторівнева система, що утворюється на основі комплексу спеціальних знань, умінь та здатностей та показує готовність до процесу виховання дитини та ефективної підтримки її у навчанні.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.

2. Дмитрук Т. В. Формування психолого-педагогічної культури батьків (сучасні форми взаємодії з батьками). Хмельницький: Хмельницький колегіум імені Володимира Козубняка, 2013. 55 с.
3. Конвенція про права дитини. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/995_021.
4. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : підручник. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 376 с.
5. Стаднік Н. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «педагогічна культура батьків». *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2014. Вип. 18 (2). С. 280-289. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2014_18\(2\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2014_18(2)_34).
6. Сухомлинский В. *Вибрані твори : в 3-х т.* [редкол.: О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. Київ: Радянська школа, 1980. Т. 2. – 383 с.
7. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибрані педагогічні твори: в 2-х т.* Київ: Радянська школа, 1983. Т. 1. С. 192 – 463.
8. Цуркан Т. Г. (2017). Модель формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи та педагогічні умови її реалізації. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 23 (2), Ч. 1, 218–224.